

Tilburg University

Criminele families in Noord-Brabant

Moors, Hans; Spapens, Antonius

Published in:

Justitiële verkenningen: Documentatieblad van het Ministerie van Justitie

DOI:

[10.5553/JV/016758502017043002005](https://doi.org/10.5553/JV/016758502017043002005)

Publication date:

2017

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Moors, H., & Spapens, A. (2017). Criminele families in Noord-Brabant: Over generatie-effecten in de zware criminaliteit. *Justitiële verkenningen: Documentatieblad van het Ministerie van Justitie*, 43(2), 75-88.
<https://doi.org/10.5553/JV/016758502017043002005>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Criminele families in Noord-Brabant

Over generatie-effecten in de zware criminaliteit

H. Moors en T. Spapens*

Noord-Brabant en georganiseerde criminaliteit: vrijwel dagelijks staan er stukken over in de krant. Over opgerolde hennepkwekerijen, aange troffen drugslaboratoria of opslagplaatsen van chemicaliën, dumpingen van chemisch afval in het buitengebied, bedreigingen van wet houders of burgemeesters, infiltratie van criminelen in de lokale politiek, en over hoe dicht onderwereld en bovenwereld soms op elkaar lijken te zitten. De vraag die vaak wordt gesteld, is waarom deze problematiek zich nu juist in Noord-Brabant zo pregnant lijkt voor te doen. Hangt dat samen met de getroebleerde geschiedenis van de regio en een specifieke cultuur die hieruit is gegroeid? De Brabander zou tegendraads zijn, weinig ophebben met gezag en zwijgen omwille van het 'ons kent ons'. En op die voedingsbodem zou de misdaad goed gedijen.

Wie spreekt met politiemensen – en hetzelfde geldt voor anderen die er beroepsmatig mee van doen hebben – hoort vaak het verhaal dat sleutelrollen in het zwaremisdaadmilieu overgaan van vader op (schoon)zoon. Vervolgens passeren allerlei familienamen de revue om die bewering kracht bij te zetten. Toen Florike Egmond begin jaren negentig haar studies over de Nederlandse plattelandsbendes in de zeventiende en achttiende eeuw publiceerde en met naam en toenaam de criminelen beschreef die uit haar archiefonderzoek naar voren kwamen, vertelden rechercheurs die zich bezighielden met de opsporing van zware criminaliteit dat diezelfde namen hun nog steeds bekend in de oren klonken.

* Drs. Hans Moors is partner van advies- en onderzoeksbureau EMMA, Experts in Media en Maatschappij, in Den Haag. Prof. dr. Toine Spapens is hoogleraar criminologie aan Tilburg University.

Deze constatering vormde het startpunt van ons onderzoek, dat onlangs in boekvorm verscheen (Moors & Spapens 2017). Klopt het inderdaad dat criminele familienetwerken decennialang in stand blijven? En als dat zo blijkt te zijn, hoe moet dit generatie-effect dan worden verklaard? Vanuit een cultuurhistorisch perspectief wilden we meer inzicht krijgen in de specifieke achtergronden van de zware misdaad in Noord-Brabant en de (criminele) ontwikkelingen binnen criminele families in deze provincie. Vanuit een criminologisch perspectief analyseerden we de intergenerationele overdracht van delinquent gedrag in zeven families die al ver vóór de Tweede Wereldoorlog in Noord-Brabant woonden.¹

We selecteerden die families op grond van het feit dat ze minstens één lid hebben voortgebracht dat een leidende rol heeft gespeeld in een crimineel samenwerkingsverband. De sociaaleconomische en culturele achtergrond was voorts een criterium, maar ook de (veronderstelde) beschikbaarheid van archiefbronnen, net als de verdeling over de provincie en over stad en platteland. Vervolgens hebben we – vanuit de generatie van dit criminele kopstuk – zowel terug- als vooruitgekeken in hun familiegeschiedenissen: hadden hun (groot)ouders en/of (klein)kinderen criminele antecedenten én waren zij ook betrokken bij de zware misdaad in Noord-Brabant?

Intergenerationele overdracht van criminaliteit is binnen de criminologie een onderwerp waarvoor de laatste jaren steeds meer aandacht is, ook in Nederland (Bijleveld & Wijkman 2009; Van de Rakt 2011; Besemer 2012). Maar het verband tussen generatie-effecten en georganiseerde criminaliteit is tot dusverre onderbelicht gebleven. Ons onderzoek begon daarom met een uitvoerige literatuurstudie naar generatie-effecten in relatie tot georganiseerde criminaliteit. Hierin bespreken we de uiteenlopende risicofactoren, waarvoor empirisch bewijs voorhanden is dat die kunnen bijdragen aan de kans dat iemand (specifiek) crimineel gedrag zal vertonen en waarvan plausibel is dat die intergenerationeel ‘overdraagbaar’ zijn. Die risicofactoren spelen op verschillende niveaus. De gepleegde strafbare feiten per generatie zijn in ons onderzoek de afhankelijke variabele en de risicofactoren op het niveau van de persoon, het gezin, de sociale omgeving

1 Families van migranten die zich tegenwoordig schuldig maken aan vormen van georganiseerde en zware criminaliteit, maar die zich pas in de jaren zestig of zeventig in Noord-Brabant hebben gevestigd, vielen om pragmatische redenen buiten onze selectie. De consequentie is dat de rol van migrantenfamilies in de Brabantse zware misdaad in dit artikel (en in ons boek) onderbelicht blijft.

en de criminele gelegenheidsstructuren hanteren we als verklarende variabelen (Moors & Spapens 2017, p. 21-44). Verderop in dit artikel volgt een beknopte weergave van de bevindingen.

Het onderzoek bestond voorts uit een media-analyse en er is uitvoerig archiefonderzoek verricht om de (criminele) familiegeschiedenis over ten minste drie (en soms meer) generaties in kaart te brengen. Verder zijn dossiers van afgesloten opsporingsonderzoeken en antecedenten (geregistreerde delicten: gerechtelijke dossiers en HKS) geanalyseerd. Een rijke bron zijn ook de interviews met politiemensen, reclasserings- en welzijnswerkers, die vanaf de jaren zeventig betrokken zijn geweest bij de aanpak van criminele families.

Deze werkwijze leidt uiteraard tot een specifiek beeld en beschrijft de betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit van een specifieke populatie. Uitgangspunt was immers de selectie vooraf van zeven families, niet een statistisch representatieve dwarsdoorsnede van de Noord-Brabantse bevolking. Het onderzoek was ook expliciet niet bedoeld om cijfermatige uitspraken te doen over de mate waarin generatie-effecten zich voordoen. Het is te typeren als een meervoudige gevalstudie, gebaseerd op kwalitatieve onderzoeksmethoden, bedoeld als verkenning van het fenomeen 'criminele families' in Noord-Brabant (Moors & Spapens 2017, p. 13-18).

Drie vragen proberen we in dit artikel te beantwoorden. Hebben we te maken met een specifieke 'Brabantse context', een voedingsbodemp voor georganiseerde criminaliteit? Is er sprake van intergenerationele overdracht in Brabantse criminele families? En waar wordt die door verklaard?

Een typisch Brabantse voedingsbodemp

De criminele bezigheden van de zeven families weerspiegelen tot op zekere hoogte de ontwikkeling van de zware misdaad in Noord-Brabant. Opmerkelijk is echter het vrijwel ontbreken van betrokkenheid bij de grootschalige naoorlogse goederensmokkel, die vaak wordt gezien als een basis voor de moderne vormen van georganiseerde criminaliteit. Ook was maar een enkeling actief met de illegale stokerij van alcohol. De criminele kopstukken in de families blijken eerst en vooral vanuit vermogens- en geweldscriminaliteit te zijn overgestapt op drugshandel en daarna op de xtc-productie en wietteelt. Slechts

een enkeling wist de oversteek naar de bovenwereld te maken en dan vaak nog maar tijdelijk. Het is echter belangrijk om te realiseren dat de grootschaligheid en het internationale karakter van de georganiseerde misdaad in Noord-Brabant pas in de jaren negentig zijn ontstaan en dus van veel recentere datum zijn dan we vaak denken (Moors & Spapens 2017, p. 71-86).

Het roept toch de vraag op of de autochtone Brabantse criminele families zich konden profileren omdat er in deze regio sprake is van een mix van situationele factoren die anders dan elders in elkaar grepen. Sommige historici beweren dat dit het geval is. Ter verklaring wijzen ze op een specifiek gevoel van verweesdheid. Want lange tijd had Brabant er niet bij gehoord in staatkundig, politiek, maatschappelijk en religieus opzicht. Die ervaring van opgelegd isolement, gecombineerd met de daadwerkelijk tamelijk geïsoleerde ligging van veel Brabantse dorpen, uitte zich in een naar binnen gerichte cultuur, waarin mensen voor zichzelf opkomen, hun eigen zaakjes regelen, en waar niet de overheid maar familieverbanden de voornaamste bron van vertrouwen vormen.²

Voor deze redenering is beslist wat te zeggen. Vanaf het midden van de zestiende eeuw tot voorbij het eerste kwart van de achttiende eeuw was het gebied dat we nu Noord-Brabant noemen vrijwel onafgebroken het toneel van oorlogsgeweld, verwoesting en armoede – een strijd die de Brabanders eigenlijk niet aanging (Adriaenssen 2007). Het was daarvoor al een regio geweest met ingewikkelde, onduidelijke lokale grenssituaties en jurisdicties, en waar steden in een machts- en competentiestrijd verwickeld waren. Als onvolwaardig deel van de Republiek der Verenigde Nederlanden bleef Brabant een bufferzone waar decennialang de oorlogsdreiging niet week en militaire huurlingen van uiteenlopende herkomst het platteland bleven afschuimen om in leeftocht te voorzien. Plattelandsbendes konden in de regio vaak jaren ongestraft hun gang gaan. De armoedige leefomstandigheden zorgden voor een gestage aanwas van paria's en vreemdelingen (Van den Eerenbeemt 1968; Bird 2007). Er was ruim plek om te schuilen.

Tot in het begin van de negentiende eeuw was het justitieel en politieel gezag lokaal georganiseerd, zonder uniformiteit en getalsmatig erg beperkt, zowel op het platteland als in de steden (Egmond 1989). Politiek had het toenmalige Staats-Brabant weinig in de melk te brokke-

2 Bijv. Gerard Rooijackers, geciteerd in Tromp 2015.

len. Dat hing tevens samen met het feit dat katholieken geen overheidsfuncties mochten vervullen. Het katholicisme was en bleef de dominante religie van de Brabanders, maar was van 1648 tot 1795 officieel een tweederangs religie, die niet in het openbaar mocht worden beleden. Dat moest in die periode clandestien gebeuren. Hoewel het beeld van frontlijn, wingewest, vrijplaats en schuurkerkenland minder zwart-wit is dan het vaak wordt verteld, blijft staan dat veel Brabanders zich slachtoffer voelden van keuzes die 'boven de rivieren' en over hun hoofden heen werden gemaakt (Christ 1984; De Bruijn 1996). Wijkt Noord-Brabant daarmee erg af van andere gebieden in Nederland? Plattelandsbendes waren in de zeventiende en achttiende eeuw in heel Europa een plaag en ze waren in ons land ook gebaseerd in bijvoorbeeld Overijssel (Egmond 1994). Die provincie kende echter niet de oorlogshistorie van Noord-Brabant en werd als integraal deel van de Republiek ook nooit behandeld zoals Staats-Brabant. Voor Limburg gaat daarentegen wel grotendeels eenzelfde verhaal op. De criminele historie van die provincie lijkt dan ook sterk op die van Noord-Brabant. Ook hier lijken de grensligging, het ervaren isolement ten opzichte van de Republiek, het Koninkrijk en de dominante invloed van de calvinistische Nederduits-gereformeerde kerk belangrijke factoren te zijn.

In Noord-Brabant ontstond historisch gezien een configuratie van armoede, relatief isolement en politieke, sociale en religieuze uitsluiting, die aangrijpingspunten bood voor de ontwikkeling van criminele subculturen waarin mensen meededen of zwegden (zie ook de bijdrage van Klerks in dit nummer). Wantrouwen jegens de overheid is er nog steeds, niet alleen bij criminelen, maar van oudsher bij veel Brabanders, met name op het platteland. Het gaat echter te ver om dit als een specifiek Brabants trekje te beschouwen. Vrijwel overal in van oorsprong relatief geïsoleerde, gesloten gemeenschappen en subculturen binnen en buiten Nederland is zo'n attitude jegens overheidsgezag merkbaar. Typisch Brabants is het niet, maar het heerst daar wel al erg lang en wortelt er diep in de geschiedenis. En in de manier waarop die geschiedenis altijd nog wordt verteld (Moors & Spapens 2017, p. 144-146).

De grensligging was in de loop der jaren eveneens een cruciale factor. Dat begon met de plattelandsbendes en toen die waren beteugeld, bood de grens de gelegenheid voor grootschalige smokkel naar België. In de jaren negentig ontstonden 'grensregionale' criminele samenwer-

kingsverbanden, die nog altijd profijt trekken van het feit dat de landsgrens een barrière vormt voor de opsporingsinstanties (zie ook het artikel van De Middeleer & De Ruyver in dit nummer). Uiteraard werd er ook in de oostelijke provincies over de Duitse grens gesmokkeld, maar in die overwegend dunbevolkte gebieden nooit op dezelfde schaal als in het zuiden. Opnieuw lijkt Noord-Brabant in dat opzicht wél op Limburg.

Criminele carrières en generatie-effecten

Wanneer we kijken naar de antecedenten van de zeven families (over ten minste drie generaties), dan is direct duidelijk dat van criminele families gesproken kan worden. Het plegen van strafbare feiten is bij de meerderjarige mannen, maar ook bij de meeste vrouwen, over de generaties heen namelijk een constante factor. Een zorgelijke conclusie, want uit de criminologische literatuur is bekend dat een criminele moeder een nog grotere *impact* heeft op het ontstaan van delinquent gedrag bij de kinderen dan alleen een vader met antecedenten (Besjes & Van Gaalen 2008; Bijleveld & Wijkman 2009).

Tegelijkertijd is het niet zo vanzelfsprekend dat de volgende generatie ook weer 'groot' wordt in de georganiseerde misdaad. Slechts in twee families treffen we dat aan. In twee andere families is sprake van dochters die een relatie hebben, of hadden, met een persoon die als een echte 'misdadondernemer' gekwalificeerd kan worden. Een relatiebreuk – en de kans daarop is groot – betekent dan tevens het einde van de 'overdracht'. In nog twee andere families moeten de ontwikkelingen worden afgewacht: de kinderen opereren onder de vleugels van hun vader, of zijn nog te jong.

Vermogenscriminaliteit en geweld vormen in alle families een constante en tevens de start van de criminele carrières. Dit soort misdaad nam soms grootschalige vormen aan. Zo waren diverse families in de jaren zeventig op een of andere manier betrokken bij de beruchte Kempenbende. Toen de drugshandel zich begon te ontwikkelen tot een lucratieve nieuwe misdaadmarkt zijn de families daar langzaam maar zeker in gerold – zij het pas betrekkelijk laat, medio jaren tachtig. De internationale 'doorbraak' volgde in de jaren negentig met de opkomst van xtc. Vijf criminele kopstukken in de zeven families ontwikkelden zich ofwel tot groothandelaars in xtc-pillen en lieten die ook

in hun eigen laboratoria of in opdracht produceren, ofwel waren er kleinschalig dan wel op grotere afstand bij betrokken. Behalve xtc heeft de wietteelt vanaf het midden van de jaren negentig de families de gelegenheid gegeven om hun activiteiten te verleggen of te verbreden. Waar de intergenerationale overdracht van misdaadondernemerschap is gelukt, zien we dat de (schoon)zonen zich vooral op wietteelt richten en dat ze hun criminele samenwerkingsverbanden zelfstandig, met generatiegenoten, hebben opgezet (Moors & Spapens 2017, p. 87-116).

Intergenerationale overdracht: persoonsfactoren

Uit het literatuuronderzoek onderscheiden we op het niveau van het individu verschillende plausibele risicofactoren voor intergenerationale overdracht van criminaliteit, zoals gewelddadig gedrag, middelengebruik en een laag opleidingsniveau. Deze factoren herkennen we in alle zeven families, maar voor degenen die het uiteindelijk 'maken' in de georganiseerde criminaliteit is het beeld genuanceerder. Antisociaal, agressief gedrag en middelengebruik spelen in de families door de generaties heen. Een misdaadondernemer moet zichzelf echter ook in de hand kunnen houden. Een zware drank- of drugsverslaving, afspraken niet nakomen, vertrouwen schaden en bij de minste of geringste tegenslag zakenpartners of medewerkers gaan bedreigen of erger dragen niet bij aan duurzaam succes. Dat neemt niet weg dat instrumenteel gebruik van geweld en intimidatie natuurlijk ook een onmisbaar onderdeel is van georganiseerde criminaliteit (Moors & Spapens 2017, p. 21-30). Het formele opleidingsniveau is in vrijwel alle families in alle generaties gemiddeld zeer laag te noemen. Daar staat tegenover dat iets als 'nauwelijks twee woorden over de grens spreken' een internationale drugscarrière zeker niet in de weg staat. Dom zijn de succesvolle misdaadondernemers niet. Zij moeten immers criminele activiteiten kunnen organiseren, goed kunnen rekenen, vooruitzien, winst draaien en uitvoerend personeel aan zich kunnen binden. Hun capaciteiten komen voorts tot uitdrukking in het feit dat ze invloed en gezag kunnen uitoefenen. Regelmatig worden ze gekenschetst als 'alternatieve burgemeesters' van hun buurt of woonwagencamp die anderen met raad en daad bijstaan en als woordvoerder richting de instanties optreden.

Het runnen van een crimineel samenwerkingsverband dat succesvol is in de drugshandel en -productie vergt nogal wat capaciteiten. Net als bij de meeste legale ondernemingen gaat het om intellectuele vermogens, sociale vaardigheden en discipline. Die capaciteiten zijn niet zomaar overdraagbaar. Het leidinggevend potentieel van vrouwen wordt zo op het oog niet benut. Hoewel zij zich in criminele samenwerkingsverbanden beslist niet onschuldig gedragen, zoals blijkt uit hun antecedenten, zijn het steeds de mannen die de zaken aansturen (Moors & Spapens 2017, p. 87-104). Als de overdracht mislukt, komt dat om te beginnen omdat de kinderen simpelweg de kwaliteiten missen, of omdat er alleen maar dochters worden geboren. Een 'misdaad-universiteit' bestaat niet en ook iemand met de juiste talenten en competenties zal het 'vak' in de praktijk moeten leren. Gezien het feit dat we slechts in twee families kunnen constateren dat de volgende generatie ook weer 'groot' is in de georganiseerde criminaliteit, heeft de vader kennelijk maar in beperkte mate invloed op dat leerproces (Moors & Spapens 2017, p. 118-122).

Gezinsfactoren

Van risicofactoren op het niveau van het gezin, zoals jong vader- of moederschap, partnerkeuze c.q. slecht ouderschap of huiselijk geweld, gebrek aan stabiliteit of spanningen, (tijdelijke) afwezigheid van vaders, imitatie van (groot)ouders, criminele broers of zussen, *labeling*-effecten en armoedige (fysieke en sociale) leefomstandigheden is de verklaringskracht lastiger te bepalen. Effecten van deze risicofactoren hebben we soms in beperkte mate, soms niet aangetroffen. Dikwijls ontbreekt ook voldoende 'harde' informatie. Factoren die er met name toe lijken te doen, zijn afwijkende normen binnen gezinnen en differentiële partner- en vriendenkeuze, al zijn ook sporen zichtbaar van *labeling*-effecten en de invloed van wat wel een 'antisocial syndrome' is genoemd (Farrington 1997, p. 363).

De gezinnen in de zeven onderzochte families zijn over het algemeen gesloten en zorgmijndend en hebben in de loop der tijd effectieve strategieën ontwikkeld om enerzijds de overheid van zich af te houden en anderzijds de instanties juist voor hun karretje te spannen en tegen elkaar uit te spelen. Dat gaat vaak gepaard met intimidatie, of er wordt een slachtofferrol ingenomen. Bewoners van woonwagencentra en

achterstandswijken wijzen bijvoorbeeld op discriminatie, of achterstelling door overheidsbeleid, en gebruiken dat vertoog met succes om eisen te stellen. Ook de dadendrang van gemeenten op het gebied van sociale stijging van gezinnen en wijkontwikkeling gedurende de jaren zestig, zeventig en tachtig lijkt die combinatie van profiteer- en ontwijkgedrag te hebben gestimuleerd. Kinderen zien uiteraard dat dergelijk gedrag, tenminste op korte termijn, effectief kan zijn. De kans dat ze het overnemen is groot (Moors & Spapens 2017, p. 122-134).

Sociale omgeving en subcultuur

De (sociale) omgeving is bij de onderzochte families om meer redenen een cruciale factor. Uit de criminologische literatuur kennen we risicofactoren als een deviante subcultuur, *labeling*-effecten ten aanzien van de woonomgeving, differentiële vriendschappen en toegang tot criminele relaties. De zeven families maakten generaties lang deel uit van een deviante subcultuur die plaatsgebonden is (een wijk, dorp of woonwagenveld) of bestaat uit bloedbanden in weids vertakte *extended families*, of allebei tegelijk. Hier wijken gewoonten en gebruiken nogal af van wat de 'burgermaatschappij' normaal of fatsoenlijk vindt. Dit uit zich aan de ene kant in het belang van elkaar kunnen vertrouwen en aan de andere kant in een grote mate van ongezeglijkheid jegens overheden, hulpverleners of bazen in het algemeen, met functioneel gebruik van intimidatie en geweld.

Dit soort opvattingen heeft in gesloten gemeenschappen aantrekkingskracht op volgende generaties. Bovendien is de eigen subcultuur de plek waar de partners worden gezocht en gevonden: ze komen niet of nauwelijks van 'buiten'. Daarbij leggen de vrouwen een opmerkelijke voorkeur aan de dag voor mannen die al een fors strafblad hebben opgebouwd. Maar ook de mannen kiezen vooral voor partners die in crimineel of antisociaal opzicht niet brandschoon te noemen zijn. In hun eigen gezinnen waren er niet of nauwelijks tegenkrachten die antisociaal, gewelddadig en crimineel gedrag afwezen (Moors & Spapens 2017, p. 134-140). Kennelijk onderschatten we de status en aantrekkingskracht die ogenschijnlijk succesvolle criminelen in bepaalde subculturen hebben. Meer onderzoek naar dergelijke processen is belangrijk. Niet alleen naar het proces van 'nieuwe aanwas', maar ook naar het proces van 'uittreden'. Zeker omdat het erop lijkt dat het

degenen (met name de vrouwen) die uit de spiraal van criminaliteit weten te breken, dat vooral lukt omdat ze een niet-criminele partner weten te vinden, die juist niet tot die subcultuur behoort.

Wat voor de partners geldt, zien we ook bij de keuze van vrienden. Zij zijn eveneens vaak uit het eigen milieu afkomstig, al hoeven ze natuurlijk niet per se allemaal crimineel te zijn. Die differentiële vriendschappen (waarbij de vriendschap het individu verandert, omdat hij gedrag aanleert of overneemt om gedeelde waarden, normen en gedragingen te handhaven) werken door in het ontwikkelen van het misdaadondernemerschap (Veenstra e.a. 2013; Haynie e.a. 2014). Criminele kopstukken zoeken hun uitvoerend personeel doorgaans in het sociale netwerk dat ze van binnenuit en dikwijls al gedurende lange tijd kennen en vertrouwen. Naarmate de criminele subculturen hechter zijn, biedt dit vanuit een sociaalnetwerkperspectief ook meer of betere criminele kansen (Spapens 2012).

De zeven onderzochte criminele families in Noord-Brabant gaan al lang mee en ze weten zich in hun eigen wereld goed af te schermen. Hoewel de buitenwereld ze kent en weet dat ze in de misdaad zitten, blijven cruciale dingen relatief onzichtbaar, niet in de laatste plaats waar ze met hun geld blijven. Zeker omdat ze vaak geen grote materiële welvaart etaleren in de zin van protserige villa's, grote luxe en regelmatige verre vakanties. Veel geld gaat kennelijk op aan een consumptieve levensstijl van 'feesten en beesten'.

Wat ze vooral onderscheidt, is de materiële en immateriële context waarin uiteenlopende risicofactoren voor intergenerationale overdracht samenvallen. Als kinderen zijn ze vrijwel zonder uitzondering opgegroeid in gezinnen, sociale netwerken en fysieke omgevingen die naar binnen gericht zijn en door de buitenwereld van overheden, instituties en 'brave burgers' als 'anders' – want 'niet zoals wij' – worden beschouwd. Het is een proces van 'interne gettovorming' (Lapeyronnie 2008): een ervaren uitsluiting en isolement, waardoor deze gezinnen en families een sterk gevoel hebben ontwikkeld dat 'ons soort mensen' een *status aparte* heeft.

In een aantal gevallen komt die subcultuur en het denken in termen van 'wij-zij' voort uit de fysieke omgeving (een achterstandswijk of woonwagenkamp en in mindere mate een dorp met een 'naam'). Wat naar ons idee echter zwaarder weegt, is dat de subculturen van de meeste van de zeven criminele families verankerd zijn in *extended families* met gedeelde afwijkende gewoonten, gebruiken en opvattin-

gen, over seksuele moraal bijvoorbeeld, of over de toelaatbaarheid van geweld binnen en buiten het gezin, of over het belang van opleiding en opwaartse mobiliteit in een maatschappij waar de *out-group* het voor het zeggen heeft (Cottaar 1996). De hechte subculturen versterkten de criminele kansen. Een subcultuur sluit enerzijds in, en dat geeft invloed, en sluit anderzijds uit, en dat biedt afscherming. Vrijwel niemand van de *out-group* komt ertussen. Daar zorgt de (gewelddadige) reputatie voor, evenals de cultuur van zwijgen (Hobcraft 1998; Kleemans & De Poot 2008). Bovendien hoeven er op het niveau van zulke *extended families* in elke generatie maar een paar telgen te zijn die net wat meer talent voor georganiseerde misdaad hebben. De anderen kunnen daar dan op meeliften. Intergenerationele overdracht moet dus niet alleen vanuit het perspectief van het gezin worden beschouwd: het bredere familieverband is hier evenzeer van belang (Moors & Spapens 2017, p. 134-144).

Kat en muis

Uiteindelijk ontwikkelde zich in Noord-Brabant na de Tweede Wereldoorlog een criminaliteit die voor Nederlandse begrippen grootschalig, georganiseerd en gewelddadig was. De overheid had hierop slechts bij tijden een gepast antwoord. Die ontwikkeling begon met de smokkel, die in de naoorlogse jaren in omvang toenam en gewelddadiger werd door de steeds grotere financiële belangen en een ruim arsenaal aan vuurwapens die na de oorlog, waarin de provincie wederom maandenlang frontgebied was, waren achtergebleven. In de jaren zeventig kwamen vanuit de grote woonwagenkampen bendes op, zoals de Kempenbende (die successievelijk een aantal wisselend samengestelde groepen omvatte), die ongekend grof te werk gingen. Tegen dit geweld kon de politie nauwelijks op: het ontbrak aan mensen, organisatievermogen en passend materieel – eigenlijk ook aan inzicht in de organisatiegraad en de sociale inbedding van de zware misdaad. Dat de activiteiten van dergelijke bendes verminderden, had vermoedelijk dan ook meer te maken met het feit dat de betrokkenen overstapten op de lucratievere en minder risicovolle drugshandel (en later de drugsproductie) dan met het overheidsoptreden gedurende de jaren zeventig en tachtig.

Vanaf de jaren tachtig kwam die drugshandel op en ontstond georganiseerde misdaad ‘*Dutch style*’ (Weijnenburg 1996). In de jaren negentig zorgde de xtc ervoor dat de Brabantse criminelen konden uitgroeien tot spelers met wereldwijde criminele contacten en netwerken, terwijl door de wietteelt steeds meer mensen in de (georganiseerde) misdaad verzeild raakten. De tegenstand die de overheid leverde, bleef nog lange tijd zwak. Op dat moment waren het nog vooral de politie en het Openbaar Ministerie die de georganiseerde misdaad bestreden. De beleidsmatige (h)erkenning van het fenomeen van georganiseerde criminaliteit in de jaren negentig viel opmerkelijk genoeg samen met een feitelijke verschuiving naar wijkpolitie en ‘blauw op straat’, ten koste van de recherche. Pas onder druk van met name de Verenigde Staten werd de xtc-boeren vanaf eind jaren negentig het vuur na aan de schenen gelegd. Ook andere instanties, zoals de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD), gingen daarbij een actieve rol spelen. Vooral de grote wiettelers en -exporteurs konden tot zeer recent echter vrijwel ongestoord hun gang gaan (Moors & Spapens 2017, p. 71-81).

De zwakte van het opsporingsapparaat ten aanzien van de zware misdaad in Noord-Brabant is dan wel niet uniek voor Nederland, maar heeft door de verhoudingsgewijs grote omvang van de georganiseerde misdaad aldaar wel extra *impact* gekregen. De laatste tijd wordt in Noord-Brabant veel innovatief vermogen aan de dag gelegd bij het ontwikkelen van alternatieve methoden om ondermijnende criminaliteit te verstoren. Een integrale aanpak – die weliswaar niet in Noord-Brabant werd uitgevonden, maar er intussen wel het meest vergaand wordt toegepast – staat daarbij voorop. De politie, het Openbaar Ministerie, gemeenten, de Belastingdienst en private partijen werken steeds nauwer samen, met ondersteuning van de wetenschap. Maar het besef groeit dat ook de burgers zelf meer in stelling moeten worden gebracht en dat de maatschappelijke weerbaarheid moet worden vergroot om in de sociale bedding van zware misdaad in te grijpen.

Literatuur

Adriaenssen 2007

L.F.W. Adriaenssen, *Staatsvormend geweld. Overleven aan de frontlinies in de Meierij van Den Bosch, 1572-1629*, Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact 2007.

Besemer 2012

S. Besemer, *Intergenerational transmission of criminal and violent behaviour*, Cambridge: Sidestone Press Dissertations 2012.

Besjes & Van Gaalen 2008

G. Besjes & R. van Gaalen, 'Jong geleerd, fout gedaan?', *Bevolkingstrends* 2008, afl. 2, p. 23-31.

Bijleveld & Wijkman 2009

C.C.J.H. Bijleveld & M. Wijkman, 'Intergenerational continuity in convictions: A five+ generation study', *Criminal Behaviour and Mental Health* (19) 2009, p. 142-155.

Bird 2007

K. Bird, *The intergenerational transmission of poverty: An overview*, Londen: Overseas Development Institute 2007.

De Bruijn 1996

G. de Bruijn, 'Den Haag versus Staats-Brabant: ijzeren vuist of fluwelen handschoen?', *BMGN – Low Countries Historical Review* (111) 1996, afl. 4, p. 449-463.

Christ 1984

M.P. Christ, *De Brabantsche saecke. Het vergeefse streven naar een gewestelijke status voor Staats-Brabant 1585-1675*, Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact 1984.

Cottaar 1996

A. Cottaar, *Kooplui, kermisklanten en andere woonwagengewoners. Groepsvorming en beleid, 1870-1945*, Amsterdam: Het Spinhuis 1996.

Van den Eerenbeemt 1968

H.F.J.M. van den Eerenbeemt, *In het spanningsveld der armoede. Agressief pauperisme en reactie in Staats-Brabant*, Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact 1968.

Egmond 1989

F. Egmond, 'Georganiseerde misdaad en de overhead in het verleden: Nederland tijdens de 17de en 18de eeuw', in: C. Fijnaut (red.), *Georganiseerde misdaad en strafrechtelijk politiebeleid. Rechtshistorische, politieke, journalistieke en rechtsvergelijkende beschouwingen*, Lochem: Van den Brink 1989, p. 11-22.

Egmond 1994

F. Egmond, *Op het verkeerde pad. Georganiseerde misdaad in de Noordelijke Nederlanden, 1650-1800*, Amsterdam: Bert Bakker 1994.

Farrington 1997

D.P. Farrington, 'Human development and criminal careers', in: M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner (red.), *The Oxford handbook of criminology* (2e druk), Oxford: Oxford University Press 1997.

Haynie e.a. 2014

D.L. Haynie, N.J. Doogan & B. Soller, 'Gender, friendship networks, and delinquency: A dynamic network approach', *Criminology* (52) 2014, afl. 4, p. 688-722.

Hobcraft 1998

J. Hobcraft, *Intergenerational and life-course transmission of social exclusion: Influences and childhood poverty, family disruption and contact with the police*, London: CASE 1998.

Kleemans & De Poot 2008

E.R. Kleemans & C.J. de Poot, 'Criminal careers in organized crime and social opportunity structure', *European Journal of Criminology* (5) 2008, afl. 1, p. 69-98.

Lapeyronnie 2008

D. Lapeyronnie, *Ghetto urbain. Ségrégation, violence, pauvreté en France aujourd'hui*, Parijs: Robert Laffont 2008.

Moors & Spapens 2017

H. Moors & T. Spapens, *Criminele families in Noord-Brabant. Een verkenning van generatie-effecten in de georganiseerde misdaad*, Amsterdam: Reed Business 2017.

Van de Rakt 2011

M. van de Rakt, *Two generations of crime: The intergenerational transmission of criminal convictions over the life course* (diss. Nijmegen), Nijmegen: Ipskamp 2011.

Spapens 2012

A.C.M. Spapens, *Netwerken op niveau* (oratie Tilburg), 2012.

Tromp 2015

J. Tromp, 'Brabanders knappen hun vuiltjes zelf wel op', *de Volkskrant* 18 april 2015.

Veenstra e.a. 2013

R. Veenstra, J.K. Dijkstra, C. Steglich & M.H.W. van Zalk, 'Network-behavior dynamics', *Journal of Research on Adolescence* (23) 2013, afl. 3, p. 399-412.

Weijenburg 1996

R. Weijenburg, *Drugs en drugsbestrijding in Nederland. Een beschrijving van de aanpak van het gebruik en misbruik van en de (illegale) handel in verdovende middelen*, Den Haag: VUGA 1996.